

# „Normalizace“ – kolaborace, vnitřní exil a vzdor

„Normalizace“ v Československu, která označuje společenskou situaci po okupaci armádami Varšavské smlouvy v srpnu 1968 a nástupu stranického vedení v čele s Gustavem Husákem v dubnu 1969, se podepsala velice destruktivně na společenském, duchovním i morálním vývoji země. Ztráta nadějí Pražského jara a represivní čistky nového prosovětského vedení uvrhly zemi do zvláštní letargie. Lidé se ponejvíce uchýlovali do jistého „vnitřního exilu“, spojeného často s rezignací, mnozí však našli východisko v emigraci.

Režim se soustředil na ateistickou propagandu a boj s „náboženskými přežitky“, což znamenalo další oslabení duchovního života zvláště mezi mladou generací. Na počátku 70. let navíc stupňoval zásahy do církevního života, což např. dokládá velmi omezený rozsah oslav milénia založení pražské diecéze v roce 1973. Komunistické orgány chtěly navíc znovu využít ochotu části duchovních ke spolupráci a použít je k nátlaku a oslabení církve zevnitř. Proto vzniklo na počátku 70. let Sdružení katolických duchovních Pacem in terris, odkazující demagogicky ve svém názvu na známou sociální encykliku papeže Jana XXIII. Jednání mezi Vatikánem a vládou se tehdy soustředilo zejm. na řešení otázek církevních struktur v podobě obsazení vakantních diecézí, které však přinesly i kontroverzní výsledky.

I v této době však najdeme snahy o rozvíjení duchovního života, zejm. v podobě vytváření vzdělávacího-duchovních center, kde se tajně vyučovala teologie, filozofie nebo církevní dějiny. V této oblasti sehrály velkou úlohu i ilegální aktivity řeholních kruhů, především jezuitů, dominikánů, františkánů a salesiánů, kteří tak napomáhali budovat živá církevní společenství a vytvářet ostrovy vnitřní svobody v moři totalitní nesvobody. Další z podob bylo i společenství podzemní církve, kde se vytvářela alternativní církevní struktura i formou tajných kněžských a biskupských svěcení, ovšem často bez papežského souhlasu. Tajná kněžská svěcení ve shodě s Vatikánem probíhala v zahraničí, především v Polsku a bývalé NDR.

Hlavním zlomem v odporu české společnosti proti komunistické diktatuře byl vznik opozičního sdružení Charta 77 v lednu 1977. Do jeho přípravy a činnosti se zapojili také mnozí katolíci duchovní i laici. Oficiální církve se však v 70. letech zapojovala do dialogu s disidentským prostředím jen obtížně.



Svěcení tajných kněží v Československu zajišťovali také biskupové z Polska (Karol Wojtyła z Krakova) a z východního Německa (Hans-Reinhard Koch a Hugo Aufderbeck z Erfurtu, Bernard Schaffran z Mišně, Joachim Meisner z Erfurtu, od 1988 z Berlína). - Na snímku StB je zachycen kardinál Meisner cestou z katedrály sv. Víta k Arcibiskupství pražskému - tajná policie ho při jeho návštěvách Prahy v r. 1986 sledovala v akci s krycím názvem „Posel 1“. V současnosti stojí mj. v čele nadace Renovabis, podporující církev v postkomunistických zemích.

ABS (SL/MV)



Doba komunismu znamenala rovněž nevrátné kulturní ztráty, týkající se především sakrálních památek. Jen v českých zemích se „ztratilo“ na 2 500 kostelů a větších kaplí. - Na snímku interiér poutního kostela sv. Anny a sv. Jakuba Většího ze 17. stol. ve Staré Vodě na Moravě (dílo italského architekta G. P. Tencallioho), zdevastovaný sovětskými vojáky. Po odsunu německého obyvatelstva po 2. světové válce byla celá okolní oblast Staré Vody přeměněna ve vojenský prostor Libavá, který se po r. 1968 stal jedním z center okupační sovětské armády.

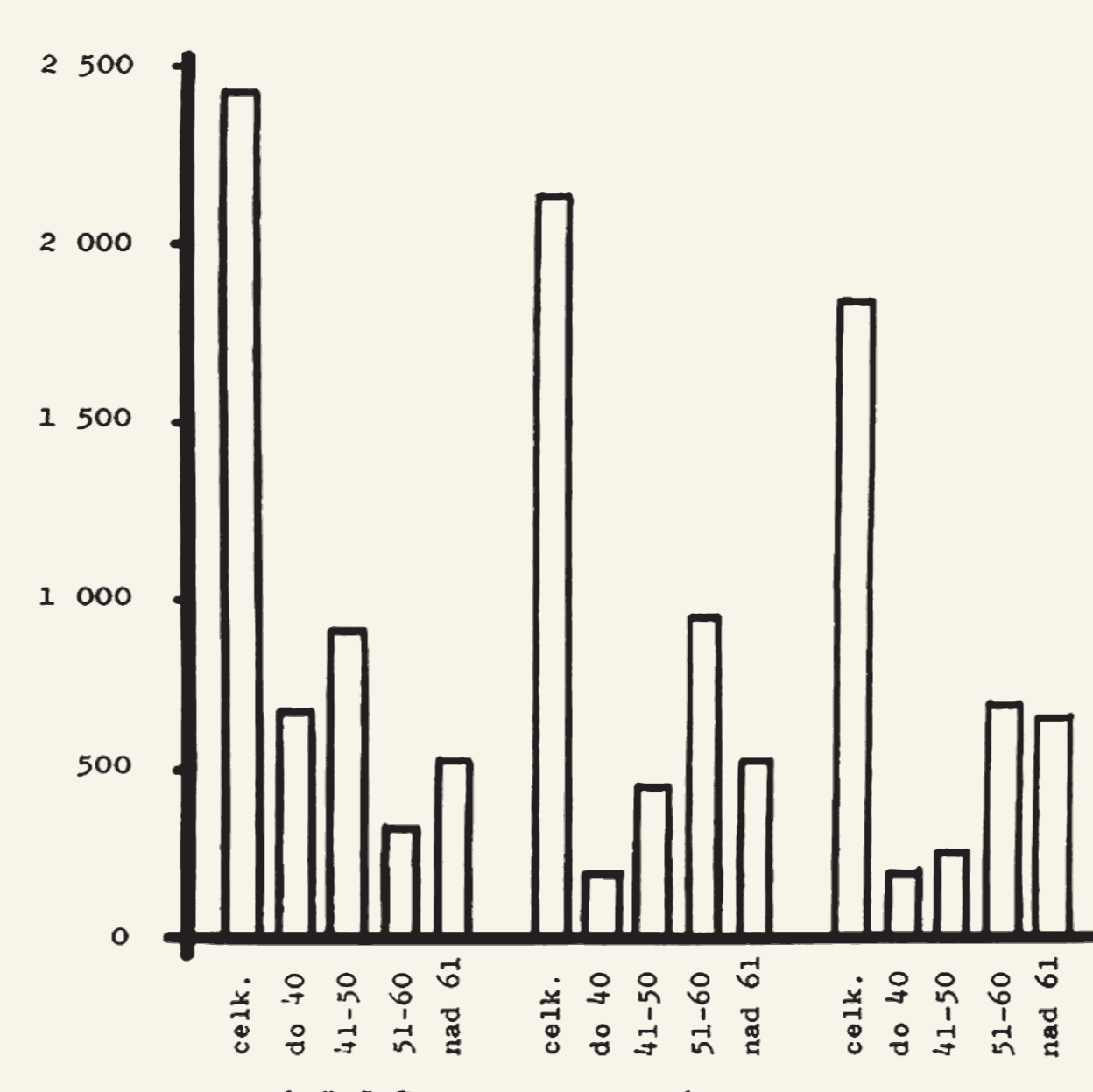
Foto Milan Brauner



Dne 6. 4. 1974 zemřel litoměřický biskup (od 1947) kardinál Štěpán Trochta SDB, který byl v letech 1950-1953 internovaný a poté do r. 1960 vězněn (diecéze se mohl ujmout až r. 1968). Komunistické úřady a bezpečnost v obavě, aby pohřeb neprošel v protirežimní akci, přijaly tvrdá opatření. Cenzurovaly např. úmrtní oznámení a činily pokusy zabránit jejich odeslání, omezily účast na pohřbu (např. kardinálu Wyszyńskému byl zakázán vstup do země), zahraniční hosté nesměli koncelebrovat mši či mluvit na pohřbu. Krakovský arcibiskup Karol Wojtyła (na foto) však zdávk úřadů porušil a pronesl nad rakví krátký proslov, v němž označil Trochtu za mučedníka.

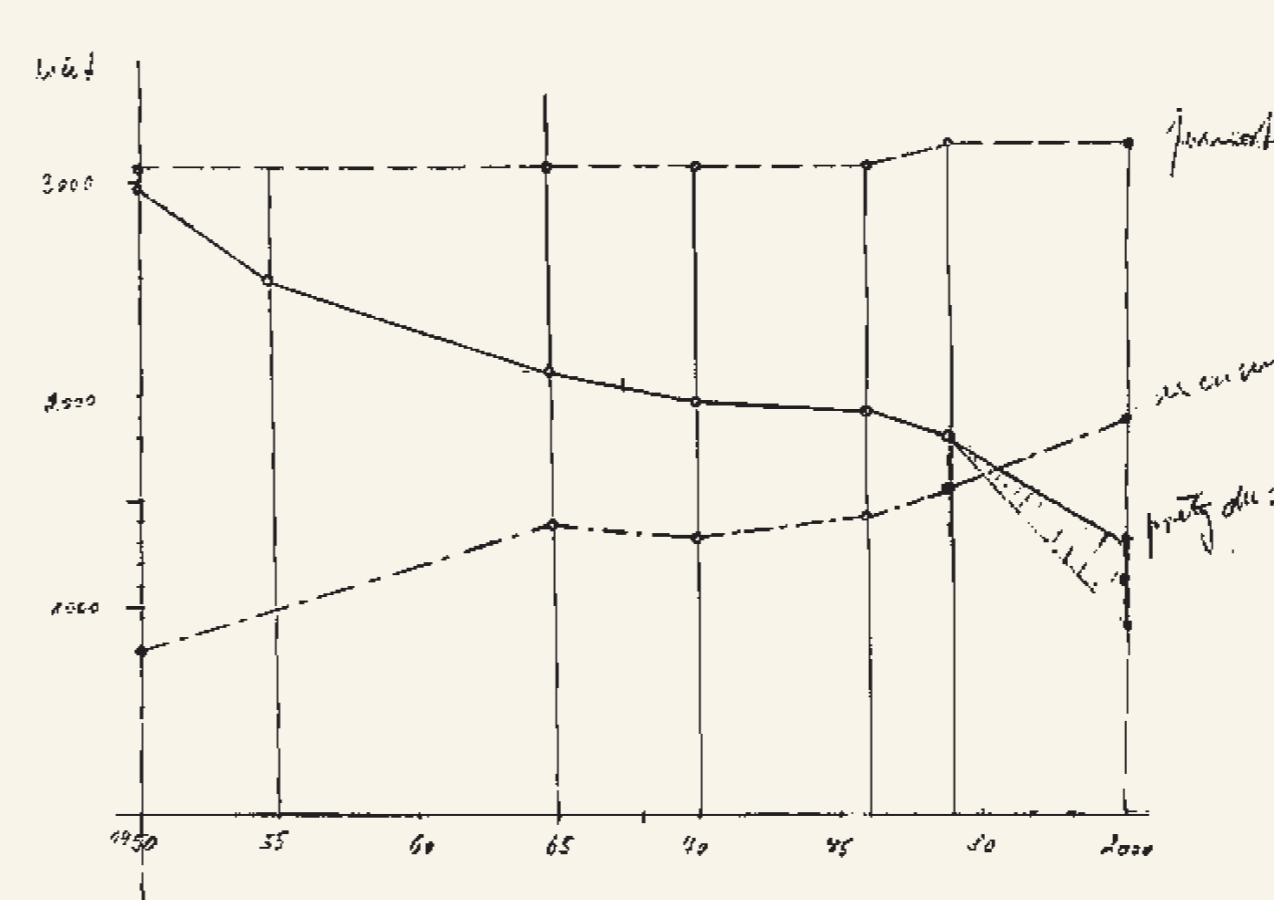
Foto Evžen Polícer

Pravomoc Státního úřadu pro věci církevní přešly po jeho zrušení (1956) pod Ministerstvo školství a kultury, kde vzniklo speciální církevní oddělení, známé pod pozdějším názvem Sekretariát pro věci církevní. Sekretariát, který řídil a prováděl církevní politiku vládnoucí strany, si mj. vedl přesné přehledy o počtu kněží (graf zachycuje jejich úbytek v letech 1957-1977 celkově i vývoj v jednotlivých věkových kategoriích). V Národním archivu v Praze se dochoval i „výhledový plán“ tohoto úřadu do r. 2000: od r. 1979, kdy je zaznamenáno 1 799 kněží, měl jejich počet v r. 2000 klesnout v optimálním případě až o 50% (900 kněží).



NA (MK)

Rok	Počet duchovních	Počet „svěcení“	eccl. sv. svěcení	%
1950	2 995	3 459	428	24,8
1955	2 526			
1965	2 143	3 094	1 440	46,5
1970	2 013	3 114	1 335	42,9
1976	1 920	3 111	1 425	45,8
1979	1 799	3 236	1 563	48,3
2000	900-1000	3 236	1 962	60,8



Sdružení katolických duchovních Pacem in terris, kolaborující s komunistickým režimem, vzniklo v r. 1971. Vstoupila do něho (mnohdy ovšem nedobrovolně a pod nátlakem) asi třetina českých a čtvrtina slovenských kněží. K prudkému propadu došlo r. 1982, kdy Sdružení de facto zakázal jak Svätý stolec, tak kardinál František Tomášek. - Na snímku z r. 1985 se banskobystrický biskup Jozef Feranec jako člen delegace III. celostátního sjezdu Sdružení zdraví s prezidentem G. Husákem.

Foto ČTK



Významnou posilu pro církve v normalizačním Československu představovaly návštěvy ze zahraničí - pokud jim ovšem komunistické úřady povolíly vstup do země. V r. 1984 tak kupříkladu za „ostnatý drát“ pronikla misionářka lásky a nositelka Nobelovy ceny míru Matka Tereza, která přicestovala na pozvání kardinála E. Tomáška. Její pobyt byl samozřejmě monitorován tajnou policií, která ji sledovala na každém kroku (foto StB pořízené po přeletu na ruzyňském letišti).

ABS (SL/MV)



Dne 30. 12. 1977 jmenoval Pavel VI. kardinála Františka Tomáška, dlouholetého administrátora pražské arcidiecéze, 34. pražským arcibiskupem (na foto ze slavnostní intronizace na jaře 1978). V období normalizace zastával Tomášek zpočátku opatrné názory, nepodpořil např. Chartu 77. To bylo dáno zejm. jeho nedůvěrou k signatářům Charty 77 z řad bývalých členů KSČ. Pod vlivem kněží, činných v neoficiální církvi (mj. Josefa Zvěřiny a Oty Mádra), však na počátku 80. let přehodnotil své postoje a podílel se na úsilí o spolupráci s občanskými iniciativami; mluvil Charty 77 dokonce přijímal na pravidelných audiencích. V březnu 1982 došlo také k definitivnímu vyhranění jeho střetů s komunistickou vládou v souvislosti s ráznou obhajobou dokumentu Quidam episcopi, kterým vatikánská Kongregace pro klérus de facto zakázala kolaborantské hnutí Pacem in terris. V období normalizace se právě kardinál Tomášek postupně stává výrazným symbolem protikomunistického vzdoru, stejně jako tomu bylo v sousedním Polsku v podobě kardinála Štěpána Wyszyńského.

Soukromý archiv M. Bláhové (foto Daniel Havráněk)